

SUDEK PROJECT

Josef Sudek: Topografia ruin. Praga 1945
14. 3. – 5. 5. 2019

Cieszący się dziś światową sławą czeski fotograf Josef Sudek (1896–1976) wkrótce po zakończeniu drugiej wojny światowej podjął się udokumentowania zniszczeń, jakie wojna pozostawiła na ulicach Pragi. Powstał wówczas zbiór niemal czterystu fotografii, częściowo dokumentacyjnych a częściowo artystycznych, przedstawiający zniszczone budynki, zdemontowane pomniki oraz instalacje przeciwlotnicze i przeciwpożarowe.

Naloty bombowe omijały Pragę niemal do zakończenia wojny – pierwsze bombardowania nastąpiły dopiero w roku 1945. Wśród tematów, do których nawiązują fotografie Sudka, najczęściej pojawiają się dwa wydarzenia z tego roku. Pierwszym jest omyłkowy nalot amerykańskiego lotnictwa na Pragę w dniu 14 lutego 1945, który dotknął przede wszystkim południowe dzielnice centrum miasta – Nowe Miasto i Vinohrady. W tej okolicy Josef Sudek skoncentrował się przede wszystkim na mocno uszkodzonych zabudowaniach klasztoru Emaus, w którego wnętrzach odnalazł nieoczywistą poetykę nieładu i ruin oraz niezwykle światło przenikające przez zawalone stropy.

Od 5 do 9 maja 1945 trwało z kolei powstanie praskie, które – choć przyniosło wyzwolenie i pokój – wiązało się również z poważnym uszkodzeniem staromiejskiego ratusza. Spośród zabytków, które ucierpiały podczas powstania, Sudek dokumentował przede wszystkim okolice Rynku Staromiejskiego z powracającym w to miejsce życiem.

Trzecia grupa zdjęć, połączonych wspólnym tematem potraktowanym przez Sudka jako motyw artystyczny, przedstawia Maniny – składowisko zarekwirowanych rzeźb i dzwonów na terenie portu rzeczno nad Wełtawą w dzielnicy Holešovice. Fotografował tu przede wszystkim rzeźby z praskich pomników i dzwony kościelne tworzące przypadkowe kompozycje o surrealistycznej wymowie.

W kolekcji znajdziemy również pojedyncze zdjęcia przedstawiające pozbawione figur cokoły pomników, zbiorniki przeciwpożarowe, które na długo zmieniły charakter wielu praskich placów, czy opuszczoną powstańczą barykadę.

Zdjęcia z prezentowanego zbioru zostały wykonane na zamówienie praskiego wydawcy Václava Poláčka, lecz w wielu z nich odnajdziemy elementy charakterystyczne dla ówczesnej i wcześniejszej samodzielnej twórczości Sudka. Są to na przykład ujęcia ukazujące przemiany okna (grupa dwunastu zdjęć tzw. wielkiego okna ratusza staromiejskiego), promienie światła wpadające do wnętrza kościoła i krużganków klasztoru Emaus czy ukryte piękno nieładu i ruin. Niektóre zdjęcia łączą w sobie koszmar tragicznych wydarzeń z dziwnym, surrealistycznym i „konwulsyjnym” pięknem, inne zaś są jednocześnie melancholijne i monumentalne.

Václav Poláček wykorzystał fotografie Josefa Sudka w tygodniowym kalendarzu na rok 1946, wydanym z podtytułem *Straty kulturalne Pragi 1939–1945* i opatrzonym komentarzem konserwatora zabytków i historyka sztuki Zdeňka Wirtha. Kolekcja nie była dotąd wystawiana w całości, a sam autor korzystał z niej wyjątkowo, tylko w wypadku próśb o odbitki wykonywane głównie na potrzeby dokumentacyjne.

Josef Sudek (1896–1976), legendarna postać czeskiej fotografii, jest znany przede wszystkim ze swojej romantycznej wyobraźni i przedstawiania lirycznej atmosfery fotografowanych obiektów. Do ulubionych motywów jego twórczości należą martwe natury, okna, ogrody (także fantastyczne, aranżowane do fotografii), motywy praskie i pejzaże (na przykład beskidzkich lasów lub przemysłowego regionu Mostecko). Od lat 20. do 40. XX wieku obok wolnej twórczości prowadził również atelier realizujące zlecenia. Jego dorobek, obejmujący kilkadziesiąt tysięcy fotografii, znajduje się w publicznych i prywatnych kolekcjach na całym świecie.

Rynek Staromiejski i ratusz

Symbolem powstania praskiego w maju 1945 r. stały się walki w rejonie Rynku Staromiejskiego i zniszczenie historycznego ratusza, który był wówczas obiektem o znaczeniu strategicznym. Podczas wojny ratusz był siedzibą niemieckiej administracji, lecz już na początku powstania praskiego został przejęty przez Czechów i stał się celem ataków oddziałów niemieckich, które 8 maja 1945 roku doprowadziły do wybuchu pożaru. Ogień najsilniej uszkodził neogotyckie północne skrzydło ratusza z 1848 roku, w którym spłonęła większość cennych dokumentów archiwum miejskiego, i które po wojnie musiało zostać rozebrane. W zniszczonym ratuszu Josefa Sudka najbardziej interesowało nieistniejące dziś wielkie okno w gotyckiej części gmachu. Na Rynku Staromiejskim uszkodzeniu uległy również inne cenne obiekty historyczne.

Klasztor benedyktyński Emaus

14 lutego 1945 r. na Pragę został przez pomyłkę skierowany aliancki nalot bombowy, którego celem miało być Drezno. Gwałtowny atak dotknął przede wszystkim obszar historycznego Nowego Miasta. Trzy bomby zapalające spadły na zabytkowy klasztor Emaus (znany też jako klasztor Na Slovanech), ufundowany przez Karola IV w 1347 roku dla zakonu benedyktynów obrządku słowiańskiego. We wnętrzu mocno zniszczonego obiektu Josef Sudek wykonał aż 150 wielkoformatowych zdjęć. W ruinach klasztornej kościoła i zdewastowanych krużgankach zafascynowała go atmosfera pustki i nieporządku oraz światło przenikające przez zawalone stropy. Po wojnie budynki klasztoru i kościół zostały odbudowane. Całkowicie zniszczone gotyckie wieże zastąpiono w latach 60. modernistyczną konstrukcją łupinową projektu Františka Marii Černego, której trójkątne betonowe formy ze złożonymi wierzchołkami można symbolicznie interpretować jako skrzyżowane anielskie skrzydła.

Składnica zarekwirowanych wyrobów metalowych na Maninach

Obszar pod mostem libeńskim, obejmujący przeładunkowe torowisko kolejowe na Maninach w obrębie portu rzecznoego Holešovice, został w 1942 r. przeznaczony na skład zarekwirowanych przedmiotów z metalu – przede wszystkim dzwonów kościelnych z całego Protektoratu Czech i Moraw, lecz także pomników, tablic pamiątkowych i elementów architektonicznych. W 1942 roku przetransportowano stąd statkami, głównie do hut w północnych Niemczech, niemal 10 000 przeznaczonych do przetopienia dzwonów o łącznej masie ponad półtora miliona ton. Użyty do ich wykonania brąz był stopem pożądanym przez przemysł wojskowy. Niektóre rzeźby i dzwony udało się jednak ocalić dzięki poświęceniu czeskich pracowników. Po zakończeniu wojny Josef Sudek uwiecznił je na fotografiach, zanim wróciły do miejsc swojego pochodzenia.

Inne zniszczone miejsca w Pradze

Josef Sudek udokumentował dziesiątki zabytków centralnych dzielnic Pragi na potrzeby *Praskiego Kalendarza na rok 1946*, wydanego przez Václava Poláčka z podtytułem *Straty kulturalne Pragi 1939–1945*. Poza otoczeniem ratusza staromiejskiego, klasztoru Emaus czy składnicy na Holešovicach, większość miejsc pojawia się tylko na jednym lub dwóch zdjęciach Sudka. Oprócz obiektów zniszczonych w lutym i maju 1945 roku podczas nalotu i powstania, na fotografiach można zobaczyć także zbudowane podczas wojny zbiorniki przeciwpożarowe, ochronne obmurowania zabytkowych obiektów czy pozostałości barykady z powstania praskiego.

Muzeum Architektury we Wrocławiu

ul. Bernardyńska 5, 50-156 Wrocław

<http://www.ma.wroc.pl>, <http://warsaw.czechcentres.cz>, <http://sudekproject.cz>

Organizacja: Instytut Historii Sztuki Czeskiej Akademii Nauk, Czeskie Centrum w Warszawie, Muzeum Architektury we Wrocławiu

Fotografie: Josef Sudek

Kuratorzy wystawy: Mariana Kubištová, Vojtěch Lahoda, Katarína Mašterová

Powiększenia fotograficzne: Vlado Bohdan

Wideo: Adéla Kremplová

Aranżacja wystawy: Barbara Zedková i Lenka Mrzilková (Studio Miaow)

Oprawa zdjęć: Tereza Cíglerová, Kateřina Doležalová, Barbara Gajewská, Petra Šemíková

Projekt graficzny: Martin Groch i Tim+Tim

Produkcja: Tereza Koucká, Katarína Mašterová, Martin Pavlis, Adéla Kremplová, Jolanta Gromadzka

Podziękowania: Adam Havlík, Markéta Janotová, Jitka Zámorská, Tatjana Langášková

Tłumaczenie z języka czeskiego: Maciej Mętrak

WERNISAŻ z udziałem Adéli Kremplovej i Martina Pavlisa z Instytutu Historii Sztuki Czeskiej Akademii Nauk – 14 marca 2019 o godz. 17:00

Wystawa czynna do 5 maja 2019

WYDARZENIA TOWARZYSZĄCE

15 marca o godz. 12:00 – oprowadzanie kuratorskie po wystawie: Adéla Kremplová i Martin Pavlis z Instytutu Historii Sztuki Czeskiej Akademii Nauk (w j. angielskim). Wstęp wolny

Wystawa stanowi efekt realizacji projektu *Josef Sudek i dokumentacja fotograficzna dzieł sztuki: od prywatnego archiwum sztuki do reprezentacji dziedzictwa kulturowego* (w skrócie: Sudek Project), wspartego przez Ministerstwo Kultury Republiki Czeskiej w ramach Programu Badań Aplikacyjnych i Rozwoju Tożsamości Narodowej i Kulturowej (NAKI II), kod identyfikacyjny: DG16P02M002. Więcej informacji o projekcie: www.sudekproject.cz.

Muzeum Architektury
we Wrocławiu
Museum of Architecture
in Wrocław

IAH INSTITUTE OF ART HISTORY
THE CZECH ACADEMY
OF SCIENCES

MINISTRY OF CULTURE
CZECH REPUBLIC

CZESKIE CENTRUM
ČESKÉ CENTRUM